

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.92:327

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/186-1>**Іващук І.О.**

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародної економіки,
Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4906-799X>

Заставний А.Р.

аспірант кафедри міжнародної економіки,
Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2828-3332>

Ivashchuk Iryna, Zastavnyy Andriy
Western Ukrainian National University

ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТА ІСТОРИЧНІ ВИКЛИКИ СТАБІЛЬНОСТІ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ

У статті розглянуто цивілізаційні детермінанти формування нової конфігурації сил на Близькому Сході та досліджено історичні виклики, які формували його стабільність, враховуючи ключові історичні події, культурні чинники та регіональну динаміку сучасних тенденцій розвитку регіону. Обґрунтовано стратегічне розташування Близького та інтерес країн світу до нього, що зумовлено багатими природними ресурсами та релігійними традиціями, які сформували вектори сучасного розвитку. Аргументовано, що незважаючи на свою багату спадщину та величезний потенціал, Близький Схід також став свідком постійних викликів його стабільності, що призводило до конфліктів, політичних потрясінь і соціально-економічної нерівності. Встановлено основні виклики, які впливають на геополітичний ландшафт Близького Сходу. Виходячи з поставленої мети, в процесі дослідження історичних, інституційних і концептуальних основ формування, становлення та розвитку Близького Сходу було застосовано цивілізаційний підхід, оскільки цей регіон має низку загальних цивілізаційних особливостей, діалектичний та абстрактно-логічний методи, методи аналізу, синтезу та узагальнення. Розглянуто історичну ретроспективу розвитку Близького Сходу. Досліджено історичні перешкоди, які сформували нестабільність близькосхідної цивілізації через значимі історичні події, релігійні переконання, геополітичні інтереси та регіональну динаміку сучасних тенденцій у цьому регіоні. Встановлено історичні проблеми, з яким Близький Схід стикається з при забезпеченні в регіоні стабільності, і які призводять до загострення конфліктів, протестів, соціально-економічної нерівності. Подальші перспективи досліджень мають спрямовуватись на поглиблення соціальних та економічних проблем, які виникають в регіоні Близького Сходу під впливом цивілізаційних детермінантів.

Ключові слова: Близький Схід, геополітичні інтереси, цивілізаційні детермінанти, стратегічні ресурси, стабільність, Османська імперія, економічна привабливість, територіальні суперечності та конфлікти.

CIVILIZATION DETERMINANTS AND HISTORICAL CHALLENGES OF STABILITY IN THE MIDDLE EAST

The article examines the civilizational determinants of the formation of a new configuration of forces in the Middle East and examines the historical challenges that shaped its stability, taking into account key historical events, cultural factors, and regional dynamics of modern development trends in the region. The strategic location of the Middle East and the interest of the countries of the world in it, which is determined by the rich natural resources and religious traditions that formed the vectors of modern development, are substantiated. It is argued that despite its rich heritage and enormous potential, the Middle East has also witnessed constant challenges to its stability, leading to conflict, political upheaval and socio-economic inequality. The main challenges affecting the geopolitical landscape of the Middle East have been identified. Based on the set goal, in the process of researching the historical, institutional and conceptual foundations of the formation, formation and development of the Middle East, a civilizational approach was applied, since this region has a number of common civilizational features, dialectical and abstract-logical methods, methods of analysis, synthesis and generalization. The historical retrospective of the development of the Middle East is considered. The historical obstacles that shaped the instability of the Middle Eastern civilization due to significant historical events, religious beliefs, geopolitical interests and regional dynamics of modern trends in this region are studied. The historical problems that the Middle East faces in ensuring stability in the region, and which lead to aggravation of conflicts, protests, and socio-economic inequality, are established. Further perspectives of research should be aimed at deepening the social and economic problems that arise in the Middle East region under the influence of civilizational determinants.

Keywords: Middle East, geopolitical interests, civilizational determinants, strategic resources, stability, Ottoman Empire, economic attractiveness, territorial contradictions and conflicts.

JEL classification: F01, F02, N45, Z18

Постановка проблеми. Об'єктивно країни Близького Сходу на сьогодні залишаються центром геополітичних інтересів. Ця тенденція формувалася століттями, адже цьому сприяло географічне розташування країн та їхня економічна привабливість. Близький Схід по праву історично можна вважати територією, через яку проходив стратегічний шлях між Європою та Азією.

Володіючи стратегічними ресурсами, територія цього регіону перетворюється на поле конкурентного змагання між провідними світовими гравцями, маніпулюючи підтримкою країн регіону задля реалізації власних інтересів. Домінування в регіону впродовж десятиліть не має стабільності, адже з часів першої світової війни (коли за домінування змагалися Франція та Великобританія) суперництво в регіоні поступово або загострюється (слід згадати суперництво між Радянським Союзом та США), або спадає, формуючи майданчик для багатьох постійних конфліктів і посилення викликів, появи нових акторів (такими стали Туреччина та Китай). Вакууму в прихильності в цьому регіоні не існує, бо його ресурсний потенціал завжди викликає геостратегічний інтерес інших країн.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній науковій літературі дослідження питань безпеки, економічного розвитку та забезпечення безпеки носять фрагментарний характер, коли окреслюється одна із проблематики, характерних для даного регіону. Варто відзначити наукові праці Дівака В., Захарченко О., Костюка О., Николаєвої Д., Олійника О., Поліванової О., Сегеди О., Сиротюка О., Шведа В. та ін. У іноземній науковій літературі ці питання знайшли більш широке висвітлення. Разом з тим, попри вагомий напруження, питання історичних викликів та цивілізаційних детермінант, які мають вплив на геополітичний ландшафт та економічну стабільність в регіоні, потребують подальших розробок.

Мета статті полягає у визначенні впливу цивілізаційних детермінант на формування стабільності на Близькому Сході із врахуванням історичних викликів та процесів державотворення.

Методологія дослідження. Методологічну та теоретичну базу дослідження становлять праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань утворення сучасних держав Близького Сходу. Дослідження здійснене із використанням загальнонаукових та спеціальних методів пізнання: діалектичного методу, абстрактно-логічного методу для формулювання висновків, системного узагальнення, методи аналізу та синтезу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Траєкторія розвитку Близького Сходу багато в чому визначається впливом цивілізаційних детермінант, бо історичні фактори та традиції суттєво вплинули на цей регіон. До цивілізаційних детермінант, які впливають на формування держав Близького Сходу та регіону загалом відносимо ті домінуючі фактори у збереженні цінностей, впровадженні норм та практик, системи управління та економічних систем, які визначають цивілізаційну ідентичність регіону та формувалися у колективній свідомості й мають історичну спадщину. Основними цивілізаційними детермінантами є: географічні характеристики та забезпеченість ресурсами, історична спадщина (включаючи традиції, досвід, виникнення конфліктів), культурні цінності та норми,

релігійні переконання, політичні системи, економічні системи, соціальні інститути. Варто зазначити, що конфлікти та війни стали невід'ємним елементом історії Близького Сходу, бо бажання колонізувати країни, отримати доступ до їхніх ресурсів та утримувати контроль, регіональний перерозподіл сил та впливу між державами не припиняється і до цього часу, незважаючи на проголошення демократичних принципів та низки демократичних реформ. Серед історичних чинників виникнення такої ситуації слід виокремити падіння Османської імперії, що мало наслідком формування нової політичної карти світу. Історичне становлення Османської імперії також було пов'язане із розширенням територій через загарбницькі війни та захоплення територій, встановлення контролю над територіями, через які проходили торговельні шляхи, формування потужного військового апарату для утримання порядку на територіях. Тому у більшості дослідників сходяться на думці, яку і ми підтримуємо, що територія Близького Сходу така строката як в релігійному, національному, культурному вимірах, що для протидії конфліктам та війнам потрібна спільна об'єднана ідея, навколо якої б гуртувалися. Османська імперія була таким прикладом, на цьому акцентує Біркан Ертой, дослідник Університету Анкари, бо «за часів Османської імперії в регіоні була стабільність аж до її занепаду. Після створення національних держав у регіоні стабільність тривала деякий час, поки міжнародні сили не пішли. У цьому сенсі для стабільності потрібна сила, здатна об'єднати держави регіону інклюзивним способом, як це раніше вдавалося Османській імперії» [1]. Разом з тим, дослідник вказує на штучність нестабільності в регіоні, зазначаючи, що «після занепаду Османської імперії жодна з держав, які відокремилися від імперії, не пережила мирного періоду чи стабільності в межах своїх кордонів чи навіть на Близькому Сході загалом» [1].

Іноземні дослідники, аналізуючи історію становлення та розвитку країн Близького Сходу, справедливо вказують на роль ісламу в розвитку регіону, адже населення прийняло «послідовні халіфати та династії, які розробляли узгоджену ідеологічну еволюцію регіону, незважаючи на те, що вони належали до різноманітної групи, етнічності чи релігійної орієнтації (суніти, шіїти). Остання корінна ісламська імперія в регіоні, Османська імперія, досягла свого апогею між 1453 і 1683 роками» [2, с. 4]. Разом з тим, Османська імперія, маючи контроль над стратегічними морськими шляхами, контролювала більшу частину Середземного моря, розширила свою присутність у Північній Африці. Через низку внутрішніх та зовнішніх факторів Османська імперія як найбільш тривала імперія ослабла і її розпад був неминучим після закінчення першої світової війни, відповідно, це призвело до перегляду кордонів і мало наслідок для країн Близького Сходу. 10 серпня 1920 р. між союзниками та Османською імперією був підписаний Севрський договір. Ця мирна угода спричинила перерозподіл територій імперії між союзними державами. Як зазначають українські вчені, цей договір мав набути чинності після ратифікації Великими національними зборами Туреччини, що й було визначено у самому договорі, тому «оскільки на Севрський договір поширювався закон ТГНА від 7 червня 1920 року, і він не був схвалений ТГНА, він

ніколи не набув чинності. Союзники не застосували необхідного політичного та економічного тиску на Туреччину, щоб забезпечити його виконання» [3]. Тому зрозуміло, що Договір 1920 р. не вирішив територіальних суперечок, тим більше суттєво погіршилися відносини між Англією, яка лобювала вирішення грецького питання та надання максимальної, в тому числі й військової, підтримки, та Францією. Таким чином, наступним став Лозанський договір, який був укладений у 1923 р. та визначив територіальні кордони Туреччини, підтвердив належність Греції, Іраку, Сирії та Лівану.

Втручання Європи у розпад Османської імперії був закономірним процесом, бо протягом багатьох років європейці вважали її «Хворою людиною Європи» («Sick man of Europe») [5]. Зрозуміло, що така позиція є відверто зневажливою та європоцентричною. Разом з тим, на думку науковців, цей вислів «зберігає панівну точку зору Західної Європи щодо Імперії. Фактично, це навіть відображає точку зору деяких в Імперії. Завоювання Єгипту Наполеоном у 1798 році викликало у османської еліти відчуття, що між Імперією та європейськими державами зростає прірва. Це відчуття вже можна було відчутти в кількох сферах, починаючи з економіки та військової сфери, через державне управління та закінчуючи державним управлінням» [6].

Зарубіжні дослідники справедливо звертають увагу на формування британських та французьких протекторатів з територій, які належали раніше Османській імперії, внаслідок чого довільне формування кордонів стало причиною постійно діючих конфліктів в регіоні [7]. Зберігаючи свою присутність в регіоні, кожна з країн обрала власну політику. Як зазначає Яссамін Матер, дослідниця, яка працює в рамках Центру

Близького Сходу Оксфордського університету, «ставлення Франції та Англії до своїх протекторатів також було різним. Франція розглядала свою роль у захисті християн у регіоні, а також у поширенні французької культури. Розширення франко-мусульманських середніх шкіл було частиною мети поширення французької культури» [7]. На усіх своїх територіях Франції дотримувалася такої політики, в тому числі й в Африці. Натомість, «Великобританія не бачила необхідності брати на себе будь-яку культурну роль і, всупереч деяким історичним твердженням щодо британської підтримки сіоністської імміграції як продовження західної цивілізації, здається малоімовірним, що британське ставлення до єврейських поселень у Палестині мало якесь відношення зі спробами поширення західної культури» [7].

Зважаючи на цивілізаційні передумови формування сучасного Близького Сходу, варто зазначити, що на цій території проживають різні етнічні та релігійні групи, тому після розпаду Османської імперії кожен з них прагнув до самовизначення та здобуття незалежності. У підсумку, це призвело до утворення таких держав як Сирія, Ліван, Ірак, Йорданія, змінивши політичний ландшафт та викликавши болючі соціально-економічні потрясіння. Український дослідник В. Дівак називає цей процес свідомою дезінтеграцією існуючих суверенних держав «з метою створення маріонеткових державних утворень (квазідержав) насамперед для забезпечення геополітичних і геоекономічних інтересів держав – світових лідерів. У цьому контексті на початку XXI ст. такі регіони, як Близький і Середній Схід, Африка, є найбільш проблемними з точки зору міжнародної безпеки, оскільки переважна більшість країн, які виникли в процесі розпаду коло-

Таблиця 1

Хронологія утворення Туреччини [4]

Період	Подія
Січень 1918 року	Чотирнадцять пунктів Вільсона
Жовтень 1918 року	Мудреське перемир'я
Листопад 1918 року	Британська окупація Стамбула
Травень 1919 року	Грецькі війська висадилися в Малій Азії / Мустафа Кемаль вирушив до Самсуна
Червень 1919 року	Версальський договір
Січень 1920 року	Засновано Лігу Націй
Лютий 1920 року	Турецький національний пакт
Квітень 1920 року	Конференція в Сан-Ремо, заворушення Небі-Муса, створення Національних зборів в Анкарі
Серпень 1920 року	Севрський договір
Грудень 1920 року	Грецький плебісцит повернув короля Костянтина
Березень 1921 року	Каїрська конференція
Серпень 1921 року	Битва при Сакар'ї
Жовтень 1921 року	Анкарська угода
Лютий 1922 року	Незалежність Єгипту
Травень 1922 року	Генуезька конференція
Серпень 1922 року	Битва при Думлупинар
Жовтень 1922 року	Президентом обрано Муссоліні
Вересень 1922 року	Чанакська криза
Листопад 1922 року	Лозаннська конференція зібрана
Січень 1923 року	Окупація Руру, Конвенція про обмін населенням
Липень 1923 року	Лозаннський договір
Жовтень 1923 року	Туреччина проголошена Республікою
Березень 1924 року	Халіфат скасовано

ніальної системи, фактично є штучними державними утвореннями» [8].

Напруга між єврейським та арабським населенням зросла через отримання Великобританією мандату на Палестину після першої світової війни. Цей мандат означав право керувати новоствореними державами. Падіння Османської імперії дав поштовх до посилення сіоністського руху в регіоні та утворення у 1948 році Держави Ізраїль, хоча науковці відносять процес створення до 1897 р. у зв'язку з появою руху політичного сіонізму [9]. Сіоністський рух виник як відповідь на дискримінацію та переслідування, з якими стикалися єврейські громади в різних частинах світу, передусім, у Європі. «Термін походить від назви пагорба Сіон у м. Єрусалимі. Вважається, що топонім «Сіон» у багатьох релігійних виданнях використовували для означення власне Єрусалиму, передусім, коли підкреслювали значення міста як духовного центру юдаїзму. Сіонізм побутує одночасно у формі національного руху й ідеології, і спрямований на об'єднання єврейського народу та відродження держави на історичній батьківщині в Ерец-Ізраелі» [9].

Британський уряд у листопаді 1917 р. опублікував заяву із підтримкою створення в Палестині єврейського національного дому [10]. Ця заява увійшла в історію під назвою Декларація Бальфура від імені Міністра закордонних справ Великобританії лорда Артур Бальфура, який надіслав листа лідеру британської єврейської громади Лайнелу Волтеру Ротшильду. Цю декларацію сприймали як значну підтримку сіоністського руху. Серед причин прийняття такої декларації було те, що «Британією та союзними державами керував ідеалізм та їхні інтереси. У критичний момент першої світової війни британському уряду було необхідно заручитися підтримкою євреїв у всьому світі для справи союзників, і у той же час, він сподівався утримати США та росію на своєму боці» [11], тим більше, що перед проголошенням заяви британський уряд заручився підтримкою американського уряду щоб побудувати міжнародну коаліцію для підтримки Єврейського національного дому. Після війни Ліга Націй ратифікувала декларацію і в 1922 році призначила Великобританію керувати Палестиною.

Проте зростаюча присутність євреїв у Палестині призвела до зростання напруженості з арабським населенням, бо, як зазначають дослідники становлення Держави Ізраїль, «хоча Декларація Бальфура містила застереження про те, що «не повинно бути зроблено нічого, що може зашкодити громадянським і релігійним правам існуючих неєврейських громад у Палестині», британський мандат був створений таким чином, щоб надати євреям інструменти для встановлення самостійності правління за рахунок палестинських арабів» [12]. Ця декларація мала суперечливі наслідки: європейська держава повністю проігнорувала інтереси неєвропейської держави та не врахувала інтереси корінного населення, тоді як єврейське населення становило лише 10%; ще під час війни британці пообіцяли арабам незалежність від Османської імперії, і, в той же час, пообіцяли Франції, що більша частина Палестини відповідно до Угоди Сайкса-Піко буде під міжнародною амністією; у Декларації був вжитий термін «народний дім», що не було тотожне поняттю «держава» і не мало тлумачення у міжнародному праві

[12]. Після закінчення Другої світової війни ООН у 1947 році запропонував план поділу Палестини.

14 травня 1948 року закінчився британський мандат і було проголошено створення держави Ізраїль. Одразу після оголошення сусідні арабські держави, включаючи Єгипет, Йорданію, Сирію, Ірак і Ліван, почали вторгнення, щоб запобігти створенню Ізраїлю. Війна тривала до 1949 року, завершившись перемогою Ізраїлю та підписанням угод про перемир'я. Створення Держави Ізраїль поклато початок загостренню конфлікту між країнами, який неодноразово призводив до арабо-ізраїльських війн. На думку українських науковців таке протистояння є конфлікт сучасного типу, адже «міжетнічні суперечності визначають динаміку конфліктних взаємовідносин» [13]. Кожна з сторін по різному трактує історію, адже конфлікт триває з 20-х років XIX ст., і має претензії на одну й ту ж саму територію.

О. Костюк вважає цей конфлікт довготривалим і перманентним протистоянням, що склалося на території Палестини, та причиною цього вважає «відсутність держави у палестинців, перешкоди на шляху її створення з боку євреїв, а також радикальні погляди ісламістів на неможливість існування в Палестині двох держав» [14], бо це питання вийшло за межі питання держав регіону, а й хотіли реалізувати «стратегічні інтереси потужні міжнародні гравці – США та СРСР» [14].

Таким чином, ця проблема є багатоаспектною, тому що причини виникнення конфлікту охоплюють: «історико-територіальні; політико-ідеологічні (зіткнення проголошеного сіоністським рухом наприкінці 19 ст. курсу на створення єврейської держави з радикальною позицією низки арабських лідерів); релігійні (існування спільних або близько розташованих святинь); економічні (блокада стратегічних торговельних шляхів); міжнародно-правові (невиконання сторонами рішень ООН та інших міжнародних організацій); міжнародно-політичні (зацікавленість різних світових центрів у каталізації конфлікту на різних його етапах)» [15].

До факторів, які загострюють ситуацію, відносять: територіальні суперечності на Західному березі річки Йордан і в секторі Газа ;контроль Ізраїлю над цими територіями, що накладає обмеження на повсякденне життя палестинців; питання повернення палестинських біженців до своїх домівок; брак довіри та невдалі мирні ініціативи, які призвели до розчарування серед обох сторін; політичні розбіжності всередині керівництва Ізраїлю та Палестини та різні підходи до переговорів; статус міста Єрусалиму, яке є священним як для євреїв, так і для мусульман, та спірність контролю Ізраїлем над Східним Єрусалимом після його окупації у 1967 р.; питання безпеки та загроза терористичних актів. Цей перелік може бути доповнений, з огляду на багатогранність проблеми миру та стабільності на Близькому Сході.

Нова геополітична теорія була розроблена дослідником в сфері міжнародних відносин Абд аль-Фаттах Ель-Авайсі (на праці якого є дуже багато посилань у іноземній літературі), який стверджував, що Ісламський Єрусалим є серцем світу, «заснована на політиці сили на Близькому Сході» [16], і свою теорію він назвав «Кола Барака», бо цей божественний дар поширюється колами.

У працях дослідника із Університету соціальних наук Анкари Біркан Ертоя знаходимо пояснення цієї теорії, згідно з якою, хто контролює перше коло, той контролює наступне. Три кола розподілені наступним чином [1]:

- Перше коло: Ісламський Єрусалим;
- Друге коло: Єгипет, Сирія і Кіпр;
- Третє коло: Ірак, Туреччина, Хіджаз (регіон в Саудівській Аравії).

Серед усіх країн автор акцентує увагу на Туреччині, адже Єгипет є нестабільною країною через державний переворот. Сирія з 2011 року стала місцем боротьби за інтереси, Ірак попри відносну стабільність залишається джерелом небезпеки, тому стабільність внутрішньої політики Туреччини формувати стабільність в регіоні [1], тим більше, що зростає сила впливу Туреччини, в тому числі й у вирішенні арабо-ізраїльського конфлікту [17]. Зазначимо, що всі шанси у Туреччині є, тому поділяємо думку української дослідниці Близькосхідної політики Турецької Республіки Д. Ніколаєвої, що вона «намагається вийти на позиції провідного гравця міжнародної політики в регіоні Близького Сходу, демонструючи при цьому власну систему геополітичних інтересів (амбіції побудови « нової Османської імперії »). Вона претендує на роль посередника у вирішенні складних регіональних конфліктів» [18].

Країни Затоки також мають свої особливості розвитку, відмінності у прийнятті рішень та ролі у формуванні сучасного глобального порядку [19], проте більшість з цих країн це «аравійські монархії, Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Бахрейн, Кувейт, Катар та Оман, які об'єдналися у 1981 р. в інтеграційну структуру – Раду співробітництва арабських держав Затоки (РСАДЗ), яка впродовж майже чотирьох десятиліть є найуспішнішою структурою на теренах арабського світу» [20], які зберегли завдяки цьому стабільність перед геостратегічними та безпековими викликами, які виникли у той період. Слід

також акцентувати увагу на особливостях ролі країн Затоки у залученні до системи міжнародних відносин та дотримання принципу мирного вирішення проблем, в тому числі й через побудову системи публічної дипломатії [21].

Геополітичний ландшафт Близького Сходу формувався і продовжує формуватися під впливом ідеологічних та ресурсних викликів, економічних та торговельних детермінант, конкуренції інших країн за території впливу.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження є підтвердженням того, що стабільність на Близькому Сході має цивілізаційне підґрунтя, адже протистояння між державами носить історичний характер, і жодна з них не прагне поступитися іншій, створюючи основу для постійних конфліктів і викликів в регіоні. Розпад Османської імперії, яка формувалася роками, призвів до зміни політичного ландшафту на Близькому Сході, водночас, сприяв, підйому націоналістичних рухів в регіоні, бо кожна етнічна, релігійна група прагнули до самовизначення та незалежності. Наслідком стало створення низки держав, наприклад, Сирія, Ліван, Йорданія та ін. Разом з тим, як показала історія, після розпаду імперії, незважаючи на Севрський договір, за яким гарантувався захист прав релігійних та етнічних громад, збереження їхніх культурних та мовних свобод, деякі громади, такі як, наприклад, курди, зіткнулися з труднощами у своєму прагненні до самовизначення, а боротьба за їх права і визначення триває й досі. Тому для встановлення відносної стабільності в регіоні, яка також матиме і сприятливі соціально-економічні наслідки для держав, може стати визначення держави-лідера, центру сили, який буде гарантувати врегулювання конфліктів в регіоні та формуватиме баланс сил на противагу інтересам інших країн світу в цьому регіоні, які, у більшості, зосереджені навколо геополітичних міркувань енергетичної безпеки, економічних можливостей.

Список використаних джерел:

1. Ertoy Birkan. The situation in the "Middle East" after the decline of the Ottoman Empire: providing a theoretical solution for the instability. *Journal of Islamic Jerusalem Studies*. 2020. Vol. 20 (1). P. 19–32.
2. History of the Middle East a Research Project of Fairleigh Dickinson University. URL
3. Polivanova O., Abraamian A. The Treaty Of Sevres As The Legal Basis For The Western Armenia's Territorial Claims To Turkey. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 216–225.
4. The Treaty of Lausanne. URL: <https://thelausanneproject.com/history-lausanne-treaty/>
5. Candan Badem. The Ottoman Crimean War, 1853-1856. Brill, Boston, 2010. URL : https://www.academia.edu/517416/The_Ottoman_Crimean_War
6. Jorge Lasmar, Leonardo Rita. The End of the Ottoman Empire and the Evolution of the Middle East Security Complex. 18.02.2021. URL: https://www.researchgate.net/publication/350665551_The_End_of_the_Ottoman_Empire_and_the_Evolution_of_the_Middle_East_Security_Complex
7. Yassamine Mather (2014) The Fall of the Ottoman Empire and Current Conflict in the Middle East. *Critique*. 2014. Vol. 42. № 3. P. 471–485. URL: https://www.researchgate.net/publication/270450361_The_Fall_of_the_Ottoman_Empire_and_Current_Conflict_in_the_Middle_East
8. Дівак В.В. Країни «великого Близького Сходу» та Північної Африки в контексті глобального переформатування регіону. *Держава і право*. 2012. Випуск 56. С. 576–597.
9. Сіонізм і 70-річчя проголошення держави Ізраїль: нотатки з історії за матеріалами ВФЮ ІР НБУВ. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/4154>
10. U.S. Recognition of the State of Israel. URL: <https://www.archives.gov/education/lessons/us-israel>
11. Gold Dore. The Historical Significance of the Balfour Declaration. *Jewish Political Studies Review*. 2017. Vol. 28, No. 1/2. P. 8–13. URL: <https://www.jstor.org/stable/44510469>
12. More than a century on: The Balfour Declaration explained. URL: <https://www.aljazeera.com/features/2018/11/2/more-than-a-century-on-the-balfour-declaration-explained>
13. Коппель О.А. Конфлікт шести десятиліть. *Віче*. 2009. № 4. С. 45–49.
14. Костюк О. Зовнішня політика України на Близькому Сході: арабо-ізраїльський конфлікт і проблема двосторонніх відносин України з Ізраїлем та Палестиною. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2011. Випуск 53. С. 13–21.

15. Троян С.С. Арабо-ізраїльський конфлікт. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Арабо-ізраїльський_конфлікт
16. Koç Mehmet Akif. Interpretation of the rise of the Crown Prince Muhammad Bin Salman and Saudi Foreign Policy According to the Barakah Circle Theory. URL: <https://www.acarin cdex.com/pdf/acarindex-d3e84462-8297.pdf>
17. Сиротюк Ю., Олійник Ю. Палестино-ізраїльський конфлікт: поточні тенденції. *Недержавний аналітичний центр «Українські студії стратегічних досліджень»*. 2021. URL: <https://ussd.org.ua/2021/06/15/palestyno-izrayilskyj-konflikt-potochni-tendentsiyi/>
18. Ніколаєва Д. Ідеологічна та геополітична конкуренція Туреччини й ОАЕ: точки співпраці та зіткнення. *Регіональні студії*. 2020. № 1(7). С. 181–191. URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/download/139/124>
19. Ulrichsen Kristian Coates. Centers of Power in the Arab Gulf States. URL: <https://www.hurstpublishers.com/book/centers-of-power-in-the-arab-gulf-states/>
20. Швед В.О. Арабські країни Перської затоки у системі геополітичних змін початку XXI ст. *Проблеми всесвітньої історії*. 2019. № 1(7). С. 73–86. URL: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-issn-2707-6776-year-2019-issue-7-article-17/c/17-6.pdf>
21. Сегада О. Недержавні актори публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах. *International scientific journal «Grail of Science»*. 2022. № 20. С. 132–134.

References:

1. Ertoy Birkan (2020) The situation in the “Middle East” after the decline of the Ottoman Empire: providing a theoretical solution for the instability. *Journal of Islamic Jerusalem Studies*. No. 20 (1). P. 19–32.
2. History of the Middle East a Research Project of Fairleigh Dickinson University. Available at: www.un.int/kamal/sites/www.un.int/files/The%20Ambassador%27s%20Club%20at%20the%20United%20Nations/publications/ufdu2011ahme.pdf
3. Polivanova O., Abraamian A. (2019). The Treaty of Sevres as the Legal Basis For the Western Armenias Territorial Claims to Turkey. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. No. 2. P. 216–225.
4. The Treaty of Lausanne. Available at: <https://thelausanneproject.com/history-lausanne-treaty/>
5. Candan Badem. The Ottoman Crimean War, 1853-1856. Brill, Boston, 2010. Available at: https://www.academia.edu/517416/The_Ottoman_Crimean_War
6. Jorge Lasmar, Leonardo Rita. The End of the Ottoman Empire and the Evolution of the Middle East Security Complex. 18.02.2021. Available at: https://www.researchgate.net/publication/350665551_The_End_of_the_Ottoman_Empire_and_the_Evolution_of_the_Middle_East_Security_Complex
7. Yassamine Mather (2014). The Fall of the Ottoman Empire and Current Conflict in the Middle East. *Critique*. Vol. 42. № 3. P. 471–485. Available at: https://www.researchgate.net/publication/270450361_The_Fall_of_the_Ottoman_Empire_and_Current_Conflict_in_the_Middle_East
8. Divak V.V. (2012). Krainy «velykoho Blyzkoho Skhodu» ta Pivnichnoi Afryky v konteksti hlobalnoho pereformatuvannia rehionu [The countries of the "Greater Middle East" and North Africa in the context of global reformatting of the region]. *Derzhava i pravo*. No. 56. P. 576–597.
9. Zionizm i 70-richchia proholoshennia derzhavy Izrail: notatky z istorii za materialamy VFU IR NBUV [Zionism and the 70th anniversary of the proclamation of the state of Israel: notes on history based on the materials of the VFU IR NBUV]. Available at: <http://www.nbu.gov.ua/node/4154>
10. U.S. Recognition of the State of Israel. Available at: <https://www.archives.gov/education/lessons/us-israel>
11. Gold Dore (2017). The Historical Significance of the Balfour Declaration. *Jewish Political Studies Review*. Vol. 28, No. 1/2. P. 8–13. Available at: <https://www.jstor.org/stable/44510469>
12. More than a century on: The Balfour Declaration explained. Available at: <https://www.aljazeera.com/features/2018/11/2/more-than-a-century-on-the-balfour-declaration-explained>
13. Koppel O.A. (2009). Konflikt shesty desiatylyt [Six decades of conflict]. *Viche*. No. 4. P. 45–49.
14. Kostiuk O. (2011). Zovnishnia polityka Ukrainy na Blyzkomu Skhodi: arabo-izraїl'skyi konflikt i problema dvostoronnikh vidnosyn Ukrainy z Izrailem ta Palestynoiu [Ukraine's foreign policy in the Middle East: the Arab-Israeli conflict and the problem of Ukraine's bilateral relations with Israel and Palestine]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filolohichna*. No. 53. P. 13–21.
15. Troian S.S. Arabo-izraїl'skyi konflikt. Velyka ukrainska entsyklopediia [The Arab-Israeli conflict. Great Ukrainian encyclopedia]. Available at: https://vue.gov.ua/Arabo-izraїl'skyi_konflikt
16. Koç Mehmet Akif. Interpretation of the rise of the Crown Prince Muhammad Bin Salman and Saudi Foreign Policy According to the Barakah Circle Theory. Available at: <https://www.acarin cdex.com/pdf/acarindex-d3e84462-8297.pdf>
17. Syrotiuk Yu., Oliinyk Yu. (2021). Palestyno-izraїl'skyi konflikt: potochni tendentsii. Nderzhavnyi analitychnyi tsentr «Ukrainski studii stratehichnykh doslidzhen» [The Palestinian-Israeli conflict: current trends. Non-governmental analytical center "Ukrainian Studies of Strategic Studies"]. Available at: <https://ussd.org.ua/2021/06/15/palestyno-izrayilskyj-konflikt-potochni-tendentsiyi/>
18. Nikolaieva D. (2020). Ideolohichna ta heopolitychna konkurentsia Turechchyny y OAE: tochky spivpratsi ta zitknennia [Ideological and geopolitical competition between Turkey and the UAE: points of cooperation and conflict]. *Rehionalni studii*. No. 1(7). P. 181–191. Available at: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/download/139/124>
19. Ulrichsen Kristian Coates. Centers of Power in the Arab Gulf States. Available at: <https://www.hurstpublishers.com/book/centers-of-power-in-the-arab-gulf-states/>
20. Shved V.O. (2019). Arabski krainy Perskoi zatoky u systemi heopolitychnykh zmin pochatku XXI st. [The Arab countries of the Persian Gulf in the system of geopolitical changes at the beginning of the 21st century]. *Problemy vsesvitnoi istorii*. No. 1(7). P. 73–86. Available at: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-issn-2707-6776-year-2019-issue-7-article-17/c/17-6.pdf>
21. Sehada O. (2022). Nderzhavni aktyori publichnoi dyplomatii Ukrainy v Katari, Kuveiti ta Obiednanykh Arabskykh Emiratakh [Non-state actors of public diplomacy of Ukraine in Qatar, Kuwait and the United Arab Emirates]. *International scientific journal «Grail of Science»*. No. 20. P. 132–134.